

Nedopuštene prakse u međunarodnom posvojenju

Jakin, Mateja

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Law / Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:199:890437>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-16**

Repository / Repozitorij:

[Repository Faculty of Law University of Zagreb](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
PRAVNI FAKULTET
STUDIJSKI CENTAR SOCIJALNOG RADA

Mateja Jakin

**NEDOPUŠTENE PRAKSE U MEĐUNARODNOM
POSVOJENJU
DIPLOMSKI RAD**

Zagreb, 2024. godina

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
PRAVNI FAKULTET
STUDIJSKI CENTAR SOCIJALNOG RADA
DIPLOMSKI STUDIJ SOCIJALNOG RADA

Mateja Jakin

**NEDOPUŠTENE PRAKSE U MEĐUNARODNOM
POSVOJENJU**
DIPLOMSKI RAD

prof. dr. sc. Irena Majstorović

Zagreb, 2024. godina

Sadržaj

1. UVOD	1
2. POVIJESNI RAZVOJ MEĐUNARODNOG POSVOJENJA	3
3. PRAVNO UREĐENJE MEĐUNARODNOG POSVOJENJA	5
3.1. <i>Konvencija o zaštiti djece i suradnji u vezi s međudržavnim posvojenjem</i>	6
3.2. <i>Konvencija o pravima djeteta</i>	10
3.3. <i>Načelo najboljeg interesa djeteta</i>	11
3.3.1. <i>Načelo najboljeg interesa djeteta kod međunarodnog posvojenja</i>	12
3.4. <i>Načelo supsidijarnosti kod međunarodnog posvojenja</i>	14
4. POSTUPCI ZASNIVANJA MEĐUNARODNOG POSVOJENJA	15
5. NEDOPUŠTENE PRAKSE U MEĐUNARODNOM POSVOJENJU	18
5.1. <i>Ostvarivanje nedopuštene financijske dobiti</i>	20
6. ZAKLJUČAK	24
LITERATURA	27

Nedopuštene prakse u međunarodnom posvojenju

Sažetak: U ovom radu prikazane su glavne postavke međunarodnog posvojenja, od samog pojma, povijesnog okvira, pravnog uređenja i koraka pri međunarodnom posvojenju. Također, u radu je objašnjeno i načelo najboljeg interesa djeteta na koje se važno osvrnuti s obzirom na odredbe Konvencije o pravima djeteta iz 1989. godine i Konvencije o zaštiti djece i suradnji u vezi s međudržavnim posvojenjem iz 1993. godine, prema kojima je najbolji interes djeteta, s kojim je usko povezano i načelo supsidijarnosti, temeljno načelo kojim je potrebno voditi se pri postupcima međunarodnog posvojenja. U središnjem dijelu rada, osvrt je na nedopuštenim praksama u međunarodnom posvojenju koje su navedene i objašnjene, a posebno je objašnjena praksa nedopuštenog ostvarivanja financijske dobiti. Na kraju rada su dana zaključna razmatranja i potencijalni prijedlozi za unaprjeđenje međunarodnog posvojenja i sprječavanje i sankcioniranje nedopuštenih praksi u međunarodnom posvojenju.

Ključne riječi: međunarodno posvojenje, najbolji interes djeteta, nedopuštene prakse, nedopuštena financijska dobit

Illicit practices in international adoption

Abstract: This paper presents the main points of international adoption, from the very concept, historical framework, legal regulation and steps in international adoption. Also, the paper explains the principle of the best interest of the child, which is important to refer to in view of the articles of the Convention on the Rights of the Child from 1989 and the Convention on Child Protection and Cooperation in Connection with Intercountry Adoption from 1993, according to which is the best interest of the child, which is closely related to the principle of subsidiarity, the fundamental principle that must be followed in international adoption procedures. In the central part of the paper, there is a review of illicit practices in international adoption that are listed and explained, and the practice of improper financial gain is explained in particular. At the end of the paper, concluding considerations and potential proposals for the improvement of international adoption and the prevention and sanctioning of illicit practices in international adoption are given.

Key words: international adoption, best interest of the child, illicit practices, improper financial gain

Izjava o izvornosti

Ja, Mateja Jakin, pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključiva autorica diplomskog rada te da u radu nisu na nedozvoljen način (bez pravilnog citiranja) korišteni dijelovi tuđih radova te da se prilikom izrade rada nisam koristila drugim izvorima osim onih navedenih u radu.

Ime i prezime: Mateja Jakin

Datum: 03. lipanj 2024.

1. UVOD

Svako dijete ima pravo i potrebu da bude podizano i odrasta u stabilnoj obitelji (Sladović-Franz, 2015.; Laklija i Šagi, 2020.). Međutim, u današnje vrijeme veliki je broj djece koja nemaju mogućnosti odrastati u biološkoj obitelji te se tada trajno, stabilno i sigurno obiteljsko okruženje može osigurati, u skladu s najboljim interesom djeteta, posvojenjem koje se danas smatra jednim od najpoželjnijih oblika dugoročne zaštite djeteta koje nema adekvatnu roditeljsku skrb, ali i jednim od načina planiranja obitelji (Sladović-Franz, 2015.). Hrabar (2019.) navodi kako je posvojenje vrlo star i dinamičan institut s iznimno humanim krajnjim postignućem, a to je zbrinjavanje djece koja nemaju roditelje ili su oni u tolikoj mjeri nebrižni da dovode u pitanje opstanak i razvoj djeteta.

Prema Obiteljskom zakonu RH (NN 103/15, 98/19, 47/20, 49/23, 156/23, čl. 180, st.1, st.2) posvojenje je poseban oblik obiteljskopravnog zbrinjavanja i zaštite djece bez odgovarajuće roditeljske skrbi kojim se stvara trajni odnos roditelja i djeteta te kojim posvojitelji stječu pravo na roditeljsku skrb. Posvojenje se može odvijati unutar iste države, dakle, da potencijalni posvojitelji iz jedne države posvajaju dijete na području iste države, ili kroz institut međunarodnog posvojenja. Kada je u pitanju međunarodno posvojenje, spominju se različiti pojmovi, a to su, kao što je već i navedeno, međunarodno posvojenje koje se odnosi na posvojenje u kojem je državljanstvo posvojitelja različito od djetetova državljanstva, pri čemu dijete i potencijalni posvojitelj mogu i ne moraju živjeti u istoj državi, zatim međudržavno posvojenje kada dijete posvojenjem mijenja državu u kojoj je do tada živjelo neovisno o državljanstvu posvojitelja, te međuetničko i međurasno posvojenje koje se odnosi na posvojenje djeteta koje potječe iz drugačije etničke ili rasne skupine od posvojitelja (Jakovac-Lozić, 2006.). Kako je navedeno i u samom naslovu, za potrebe ovoga rada koristit će se naziv međunarodno posvojenje radi širine samog pojma.

U Republici Hrvatskoj u posljednjih nekoliko godine sve više raste interes za posvojenjem djece iz drugih država, što je posljedica nezadovoljstva potencijalnih posvojitelja duljinom čekanja na posvojenje i samim trajanjem cijelog procesa posvojenja u Republici Hrvatskoj, koje u konačnici dovodi do nepovjerenja potencijalnih posvojitelja u samu realizaciju istoga (Topčić-Rosenberg, 2015.). Navedeno se može povezati s postojanjem velikog nesrazmjera broja potencijalnih posvojitelja i djece s ispunjenim formalno-pravnim pretpostavkama za posvojenje, pri čemu je broj potencijalnih posvojitelja značajno veći od broja djece s ispunjenim pretpostavkama za posvojenje. Tako, npr. podaci Ministarstva rada, mirovinskog sustava, obitelji i socijalne politike za 2022. godinu pokazuju da je iste godine broj djece s ispunjenim formalno-pravnim pretpostavkama za posvojenje iznosio 574 djece, dok je broj potencijalnih posvojitelja upisanih u Registar potencijalnih posvojitelja iznosio 833 (Ministarstvo rada, mirovinskog sustava, obitelji i socijalne politike, 2023.). Kada se tome doda i želja potencijalnih posvojitelja za posvojenjem isključivo zdravog novorođenčeta ili djeteta niske kronološke dobi te odbijanje posvojenja teže posvojive djece kao što su djeca sa razvojnim poteškoćama, djeca romskog podrijetla, djeca starije životne dobi i sl., čime se dodatno „smanjuje“ broj djece koju je moguće posvojiti, ali i intrinzični motivi potencijalnih posvojitelja kao što su želja za pomoći napuštenoj djeci iz ratom uništenih područja ili radi prirodnih katastrofa i sl., te radi šireg prihvaćanja multikulturalnosti, ne iznenađuje da se potencijalni posvojitelji sve češće odlučuju na proces međunarodnog posvojenja (Kolarević i Blažeka Kokorić, 2019.). Iz prethodno navedenoga dalo bi se zaključiti kako se pritom „zanemaruju“ načelo supsidijarnosti i načelo najboljeg interesa djeteta, koji predstavljaju temelj u postupcima vezanim uz posvojenje i međunarodno posvojenje prema Konvenciji o pravima djeteta iz 1989. godine (Službeni list SFRJ, MU 15/1990, NN, MU 12/1993, 13/1998, čl. 21.).

Prema Guštin i Rešetar (2023.) svrha međunarodnog posvojenja jest osigurati djeci pravo na obitelj te šansu za bolji život primjenjujući načelo supsidijarnosti, prema kojemu je djetetu potrebno osigurati obitelj primarno u državi njegova podrijetla, međutim, iz gore navedenog razloga – velikog broja potencijalnih posvojitelja

naprema broju djece sa ispunjenim pretpostavkama za posvojenje, ali i rastu infertilnosti, dolazi do sve većeg razvoja međunarodnih posvojenja. Slijedeći načelo supsidijarnosti, cilj međunarodnog posvojenja jest pronalazak prikladne obitelji djetetu kojemu ista nije pronađena u državi podrijetla, međutim, oslanjajući se na podatak da u današnje vrijeme međunarodno posvojenje najčešće koriste ljudi iz razvijenih zemalja i boljih financijskih mogućnosti (Hoško, 2019.), moguće je doći do zaključka kako se međunarodnim posvojenjem zapravo „pronalazi“ odgovarajuće dijete potencijalnim posvojiteljima.

Uz načelo supsidijarnosti, prema kojemu se međunarodno posvojenje prihvaća kao zamjenski oblik skrbi za dijete kojemu se ne može osigurati smještaj u obitelji hranitelja ili posvojitelja ili se ni na koji način o njemu ne može skrbiti u državi podrijetla (Konvencija o pravima djeteta, Službeni list SFRJ, MU 15/1990, NN, MU 12/1993, 13/1998, čl. 21.), prilikom međunarodnog posvojenja od iznimne je važnosti, kao univerzalni cilj posvojenja, i načelo najboljeg interesa djeteta, o kojemu će više biti riječ kasnije u radu, ali koje se vrlo često zanemaruje kao takvo zbog „iskrivljenih“ društvenih shvaćanja i sve većih materijalnih i socijalnih nejednakosti koji su pretvorili međunarodno posvojenje u ekonomsku kategoriju ponude i potražnje, kako to nazivaju Guštin i Rešetar (2023.). Zbog navedenog, sve češće međunarodna posvojenja gube svoja humanitarna nastojanja da se zaštite nezbrinuta djeca i pruži im se stabilan dom i obiteljsko okruženje, te se sve više ističu negativne strane međunarodnog posvojenja, odnosno nezakonite radnje u odnosu na djecu i njihove biološke roditelje (Guštin i Rešetar, 2023.), a koje se u ovom radu označavaju pojmom nedopuštene prakse u međunarodnom posvojenju, o čemu će biti riječ kasnije u radu i na koje je stavljen fokus rada, a posebno na ostvarivanje nedopuštene financijske dobiti.

2. POVIJESNI RAZVOJ MEĐUNARODNOG POSVOJENJA

Institut međunarodnog posvojenja počinje se razvijati ponajviše u zapadnim zemljama svijeta sredinom prošlog stoljeća. Naime, nakon događanja koja je sa

sobom donio Drugi svjetski rat, javila se potreba za humanitarnim spašavanjem djece koja su zbog ratnih događanja bila odvojena od roditelja, izgubljena ili su ostala bez oba roditelja (Bunn, 2019.; Kolarević i Blažeka Kokorić, 2019.). Osim Drugog svjetskog rata, Selman (2009.) navodi i Korejski te Vijetnamski rat šezdesetih godina prošlog stoljeća kao razlog sve većem rastu međunarodnih posvojenja. Iz navedenog je moguće zaključiti da je u samim počecima razvoja međunarodnog posvojenja, fokus bio upravo na altruističnim i humanitarnim nastojanjima koja su se javila nastavno na globalne krize uzrokovane ratovima, ali i prirodnim katastrofama. Međutim, u godinama prošlog stoljeća koje su slijedile, a točnije sedamdesetih godina prošlog stoljeća, javio se problem nedostatka relevantnih propisa u vezi međunarodnog posvojenja, ali i sve veće osnivanje i širenje agencija za posvojenje kojima je fokus bio na profitu, a ne najboljem interesu djeteta (Jakovac-Lozić, 2006.), iz čega je moguće zaključiti da je upravo navedeno dovelo do širenja nedopuštenih praksi.

Unatoč gore navedenome, odmakom godina bilježio se i dalje rast međunarodnih posvojenja, koji je svoj vrhunac „doživio“ 2004. godine nakon čega dolazi do pada broja međunarodnih posvojenja (Kolarević i Blažeka Kokorić, 2019.). Kao neke od razloga zbog kojih je došlo do pada broja međunarodnih posvojenja nakon 2004. godine, Jakovac-Lozić (2006.) navodi sve veću dostupnost kontracepcije, legaliziranje pobačaja te razvijanje raznih oblika socijalne pomoći kojima se omogućava i pomaže roditeljima u vršenju roditeljske skrbi, zbog čega je manje djece dano na posvojenje, a sličan razlog navodi i Topčić-Rosenberg (2015.) prema kojoj su države unaprijedile vlastite sustave skrbi, zakonodavstva i standarde te se povećao nadzor nad trgovinom djece, i promijenila su se obilježja djece koja se mogu posvojiti. S druge strane, Carstens i Julia (1995.) smatraju da je do pada broja međunarodnih posvojenja došlo upravo iz razloga razvijanja nedopuštenih praksi, točnije zbog sve većih navoda o trgovanju djecom i „pranja“ djece, koje je uslijedilo razvojem nezavisnih agencija za posvojenje putem kojih se međunarodna posvojenja najčešće i vrše, dok Denechere i Macedo (2023.) navode još kao razlog i donošenje međunarodnih dokumenata i propisa kao što je Konvencija o zaštiti djece i suradnji u vezi s međudržavnim posvojenjem iz 1993.

godine, o kojoj će više biti riječ kasnije u radu, ali i donošenje propisa unutar svake pojedine države kojima se regulira međunarodno posvojenje.

Što se tiče međunarodnog posvojenja u Republici Hrvatskoj, ekonomske migracije i zapošljavanje hrvatskih državljana u inozemstvu krajem šezdesetih godina prošlog stoljeća, potaknulo je interes za međunarodno posvojenje (Jakovac-Lozić, 2006.). Međutim, dotadašnjim zakonima nije bilo uređeno pitanje međunarodnog posvojenja, već je 1965. godine donesen Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o usvojenju (Službeni list SFRJ, 10/1965) kojim se uredila mogućnost stranim državljanima da posvajaju djecu iz tadašnje Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (u nastavku: SFRJ). Zatim, ni Zakon o braku i porodičnim odnosima (NN 11/1978, 27/1978, 45/1989) nije u potpunosti uredio mogućnost međunarodnog posvojenja već je pružio mogućnost osobama koje nemaju državljanstvo u tadašnjoj SFRJ da posvoje djecu iz SFRJ-a, ali samo iznimno, ukoliko se djetetu roditeljska skrb nije mogla osigurati unutar države. Kasnije izmjene i dopune navedenog Zakona (NN 59/1990, 25/1994, 162/1998) izričito su navodile da je međunarodno posvojenje moguće samo ukoliko je u najboljem interesu djeteta i uz odobrenje nadležnog ministarstva za poslove socijalne skrbi, a isto navodi i današnji Obiteljski zakon u članku 186. (NN 103/15, 98/19, 47/20, 49/23, 156/23).

3. PRAVNO UREĐENJE MEĐUNARODNOG POSVOJENJA

Kada je u pitanju pravno uređenje međunarodnog posvojenja, brojni su međunarodni dokumenti koji uređuju isto, te vrijede razni propisi sadržani u konvencijama i protokolima, kao i zakonima pojedinih država. Tako su na međunarodnoj razini temeljni dokumenti kada je u pitanju međunarodno posvojenje Konvencija o pravima djeteta iz 1989. godine (Službeni list SFRJ, MU 15/1990, NN, MU 12/1993, 13/1998) i Konvencija o zaštiti djece i suradnji u vezi s međudržavnim posvojenjem iz 1993. godine (NN, MU 5/2013, 13/2013) o kojima će detaljnije biti riječ u nastavku rada. Što se pak tiče pravnih propisa

donesenih na razini Republike Hrvatske, Obiteljski zakon (NN 103/15, 98/19, 47/20, 49/23, 156/23) temeljni je dokument kojim se uređuju obiteljskopравни odnosi, pa tako i posvojenje. Iako Obiteljski zakon (NN 103/15, 98/19, 47/20, 49/23, 156/23) izričito spominje međunarodno posvojenje unutar jednog članka (čl. 186), kojim otvara mogućnost posvojenja od strane stranog državljanina ili posvojenja djeteta stranog državljanina, ali samo uz prethodno odobrenje nadležnog ministarstva za poslove socijalne skrbi, ostale odredbe zakona koje se odnose na posvojenje¹ svakako se mogu primijeniti i primijenju se i na međunarodno posvojenje. Nadalje, Zakon o međunarodnom privatnom pravu (NN 101/17, 67/23) uređuje postupanje kada se radi o posvojenju djeteta iz države koja nije potpisnica Konvencije iz 1993. godine, točnije, novim člankom 71.a (Zakon o međunarodnom privatnom pravu, NN 101/17, 67/23) koji je stupio na snagu 2023. godine, uređuje postupanje prilikom priznavanja sudske odluke o posvojenju djeteta iz zemlje koja nije stranka međunarodnog ugovora kojim se uređuje pitanje međunarodnog posvojenja. Od ostalih hrvatskih pravnih dokumenta koji uređuju pojedine aspekte posvojenja i međunarodnog posvojenja, valja još spomenuti i Pravilnik o elementima koji se odnose na podobnost i prikladnost za posvojenje, sadržaju stručnog mišljenja o podobnosti i prikladnosti za posvojenje, metodama utvrđivanja podobnosti i prikladnosti, sadržaju izvješća o djetetu, vođenju registra o potencijalnim posvojiteljima te načinu vođenju registra o posvojenjima (NN 106/2014.).

3.1. Konvencija o zaštiti djece i suradnji u vezi s međudržavnim posvojenjem

Konvencija o zaštiti djece i suradnji u vezi s međudržavnim posvojenjem (NN, MU 5/2013, 13/2013) (u nastavku: Konvencija iz 1993. godine; Konvencija) usvojena je 29. svibnja 1993. godine i smatra se jednim od najvažnijih međunarodnih dokumenata kada je u pitanju međunarodno posvojenje. Konvencijom iz 1993. godine (NN, MU 5/2013, 13/2013) se uspostavlja mehanizam postupovnih jamstava i standarda za zaštitu djece koja su posvojena

¹ IV. Dio Posvojenje, čl. 180 do čl. 217 Obiteljskog zakona (NN 103/15, 98/19, 47/20, 49/23, 156/23)

prekogrančno te se njome unaprjeđuje međunarodna suradnja među državama u kontekstu međunarodnog posvojenja i jasno se dijele obveze i odgovornosti država ugovornica koje sudjeluju u samom postupku međunarodnog posvojenja – a kako se navodi u samoj Konvenciji (NN, MU 5/2023, 13/2013), to su država podrijetla i država primateljica. Prema tome, cilj Konvencije (NN, MU 5/2013, 13/2013) je uspostava mjera zaštite kojima će se osigurati da se međunarodna posvojenja provode u najboljem interesu djeteta i uz poštovanje djetetovih prava, zatim da se uspostavi sustav suradnje između država ugovornica kojim se osigurava da se mjere zaštite poštuju i time spriječe nedopuštene prakse poput nezakonitog odvođenja, prodaje ili trgovine djecom, te da se osigura priznanje međunarodnog posvojenja u državama ugovornicama koje je zasnovano u skladu sa Konvencijom.

Prema čl. 2 Konvencije (NN, MU 5/2023, 13/2013), ona se primjenjuje kada je dijete koje ima prebivalište u jednoj državi ugovornici, odnosno državi podrijetla preseljeno, preseljava se ili će biti preseljeno u drugu državu ugovornicu, odnosno državu primateljicu, bilo nakon posvojenja djeteta u državi podrijetla od strane bračnih drugova ili od osobe s prebivalištem u državi primateljici, bilo za potrebe takvog posvojenja u državi primateljici ili u državi podrijetla, te obuhvaća samo posvojenja kojima se ostvaruje trajni odnos roditelj-dijete. Konvencija (NN, MU 5/2013, 13/2013) propisuje i uvjete koje je potrebno zadovoljiti kako bi se međunarodno posvojenje ostvarilo, pa se tako traži od država podrijetla djeteta da osiguraju da je dijete podobno za posvojenje slijedeći načelo supsidijarnosti, odnosno da ne postoji nikakav drugi adekvatan oblik zbrinjavanja djeteta unutar države podrijetla djeteta i da je međunarodno posvojenje u najboljem interesu djeteta, te da je pristanak za posvojenje djeteta dan slobodnom voljom, bez ostvarivanja ikakve financijske dobiti, i dostupan u pisanom obliku (Pfund, 1994.). Također, potrebno je osigurati da je pristanak majke dan tek nakon rođenja djeteta, kada je to potrebno, ali i savjetovati i obavijestiti dijete o učincima posvojenja i pristanka na posvojenje te da je taj pristanak dan slobodnom voljom i bez ostvarivanja ikakve financijske dobiti, vodeći računa o dobi i stupnju zrelosti djeteta te njegovim željama i mišljenju (Konvencija o zaštiti djece i suradnji u vezi s međudržavnim posvojenjem, NN, MU 5/2013, 13/2013).

S druge strane, države primateljice dužne su utvrditi da su posvojitelji djeteta pravno podobni i prikladni za posvojiti dijete² te da im je pruženo savjetovanje u vezi s procesom međunarodnog posvojenja. Isto tako, potrebno je da države primateljice utvrde da je djetetu koje se posvaja odobren ili će biti odobren ulazak i stalni boravak u državi primateljici nakon međunarodnog posvojenja (Pfund, 1994.) Nadalje, Konvencijom (NN, MU 5/2013, 13/2013) su utvrđena središnja tijela³ u državama ugovornicama i njihove obveze, među kojima je i poduzimanje odgovarajućih mjera kako bi se spriječila nedozvoljena financijska ili druga korist povezana s posvojenjem i kako bi se onemogućile sve nedopuštene prakse koje su u direktnoj suprotnosti sa ciljevima Konvencije (NN, MU 5/2013, 13/2013). Postojanje središnjih tijela i drugih ovlaštenih tijela implementirano je u Konvenciju (NN, MU 5/2013, 13/2013) s ciljem kako bi se unaprijedili međunarodni standardi posvojenja te kako bi se zabranila „privatna“ i neovisna posvojenja, te, sukladno navedenom, kako bi djelovala kao „glavni“ akteri u zadovoljavanju i poštivanju načela najboljeg interesa djeteta (Hague Conference on Private International Law, 2008.).

Također, Konvencijom (NN, MU 5/2013, 13/2013) je uređeno priznavanje posvojenja koje uključuje priznavanje pravnog odnosa roditelj-dijete između djeteta i njegovih posvojitelja, zatim roditeljsku odgovornost za dijete te prestanak prijašnjeg pravnog odnosa roditelj-dijete između djeteta i njegovih roditelja, ako posvojenje ima takav učinak u državi ugovornici gdje je zasnovano, u kojem slučaju će dijete u državi primateljici i u bilo kojoj drugoj državi ugovornici Konvencije (NN, MU 5/2013, 13/2013) u kojoj je posvojenje priznato, imati prava koja su jednaka onima koja proizlaze iz posvojenja unutar svake od tih država. Ovdje valja napomenuti kako u hrvatskom pravnom sustavu od 2003. godine

² U Republici Hrvatskoj utvrđivanje podobnosti i prikladnosti za posvojenje provodi se u skladu s Pravilnikom o elementima koji se odnose na podobnost i prikladnost za posvojenje, sadržaju stručnog mišljenja o podobnosti i prikladnosti za posvojenje, metodama utvrđivanja podobnosti i prikladnosti, sadržaju izvješća o djetetu, vođenju Registra o potencijalnim posvojiteljima te načinu vođenja registra o posvojenjima (NN 106/2014)

³ U Republici Hrvatskoj, središnje tijelo je Ministarstvo rada, mirovinskog sustava, obitelji i socijalne politike.

postoji jedinstven oblik posvojenja (Hrabar, 2019.), dok je do tada postojalo razlikovanje posvojenja sa srodničkim učinkom koje se zasnivalo između posvojitelja i njegovih srodnika s jedne strane, te posvojenika i njegovih potomaka s druge strane, iz kojeg je nastajao neraskidiv odnos srodstva i sva prava i dužnosti koja iz istoga proizlaze, te posvojenje s roditeljskim učinkom kojim su između posvojitelja s jedne strane i posvojenika i njegovih potomaka s druge strane nastajala prava i dužnosti koja su po zakonu postojala između roditelja i djece, pri čemu je postojala mogućnost raskida roditeljskog posvojenja (Alinčić i sur., 2001.). Međutim, kako su međunarodnim dokumentima kasnije dane smjernice o zaštiti djece bez odgovarajuće roditeljske skrbi, hrvatsko zakonodavstvo utvrdilo je jedinstven oblik posvojenja kojim se dijete u potpunosti uključuje u novu obitelj (Hrabar, 2019.).

Nadalje, Konvencijom (NN, MU 5/2013, 13/2013) je propisano da se priznavanje posvojenja može i odbiti, ali samo ako je posvojenje u očitoj suprotnosti s javnim poretkom države primateljice i ponovno, vodeći računa o najboljem interesu djeteta (Konvencija o zaštiti djece i suradnji u vezi s međudržavnim posvojenjem, NN, MU 5/2013, 13/2013, čl. 24.). Na kraju, Konvencija (NN, MU 5/2013, 13/2013) propisuje i druge, opće odredbe, među kojima je člankom 32. (Konvencija o zaštiti djece i suradnji u vezi s međudržavnim posvojenjem, NN, MU 5/2013, 13/2013) propisano kako nitko ne smije ostvariti neprimjerenu financijsku dobit ili drugu korist od međunarodnog posvojenja te kako se smiju obračunati, a na koncu i platiti, samo troškovi, izdaci i opravdane naknade za stručne osobe uključene u proces posvojenja, imajući na umu da takve osobe ne mogu primiti nagradu koja je neopravdano visoka u odnosu na pružene usluge. Republika Hrvatska pristupila je Konvenciji o zaštiti djece i suradnji u vezi s međudržavnim posvojenjem iz 1993. godine 5. prosinca 2013. godine, a ista je stupila na snagu u Republici Hrvatskoj 1. travnja 2014. godine.

3.2. *Konvencija o pravima djeteta*

Konvencija o pravima djeteta međunarodni je dokument koji sadrži univerzalne standarde koje sve države potpisnice moraju jamčiti svakom djetetu (Konvencija o pravima djeteta, Službeni list SFRJ, MU 15/1990, NN, MU 12/1993, 13/1998). Konvencijom o pravima djeteta (Službeni list SFRJ, MU 15/1990, NN, MU 12/1993, 13/1998) su zajamčena brojna prava djece i temeljna načela, među kojima je i načelo najboljeg interesa djeteta, a koja obvezuju sva javna, državna i privatna tijela, kao i pojedince, da prilikom donošenja odluka vezanih za djecu, poštuju najbolji interes djeteta, pa tako i kada je u pitanju međunarodno posvojenje.

Međunarodno posvojenje u Konvenciji o pravima djeteta (Službeni list SFRJ, MU 15/1990, NN, MU 12/1993, 13/1998) uređeno je člankom 21. kao zamjenski oblik skrbi za dijete, samo ako se djetetov smještaj ne može osigurati u obitelji hranitelja ili posvojitelja ili ni na koji drugi adekvatan način nije moguće skrbiti o djetetu u državi podrijetla djeteta, pri čemu je propisano da dijete u odnosu na koje se provodi postupak međunarodnog posvojenja uživa zaštitu i standarde jednake onima koji su određeni u slučaju domaćeg posvojenja. Isto tako, propisano je i da je potrebno poduzimati sve mjere kako međunarodno posvojenje ne bi vodilo nedopuštenoj materijalnoj koristi za one koji su uključeni u proces, te da je potrebno osigurati da smještaj djeteta u drugu državu vode nadležne vlasti i ovlaštena tijela (Konvencija o pravima djeteta, Službeni list SFRJ, MU 15/1990, NN, MU 12/1993, 13/1998, čl. 21). Međutim, Hrabar (2023.) navodi da se zasnivanjem međunarodnog posvojenja potencijalno gube ili mijenjaju pojedina prava zajamčena Konvencijom o pravima djeteta (Službeni list SFRJ, MU 15/1990, NN, MU 12/1993, 13/1998), ali i da dolazi do odvajanja djeteta od njegovih bioloških roditelja, često protiv njihove volje, a tada su u pitanju nedopuštene prakse kao što su npr. otmica djeteta i trgovanje djecom.

Konvenciju o pravima djeteta (Službeni list SFRJ, MU 15/1990, NN, MU 12/1993, 13/1998) slijede njezina tri fakultativna protokola, a valja spomenuti Fakultativni

protokol uz Konvenciju o pravima djeteta o prodaji djece, dječjoj prostituciji i dječjoj pornografiji (NN, MU 5/2002), a koji je Republika Hrvatska ratificirala, a odnosi se na prodaju djece kao jednu od nedopuštenih praksi u međunarodnom posvojenju. U njemu se prodaja djece navodi kao

„svako djelo ili transakcija u kojoj dijete prenosi neka osoba ili skupina osoba drugim osobama za naknadu ili bilo kakvu drugu nagradu“ (Fakultativni protokola uz Konvenciju o pravima djeteta o prodaji djece, dječjoj prostituciji i dječjoj pornografiji, NN, MU 5/2002, čl. 2)

te kaznenim djelom mora biti obuhvaćen i

„nepropisno dobiven pristanak, kao pretpostavka za posvojenje djeteta kršenjem važećih međunarodnih pravnih instrumenata o posvojenju“ (Fakultativni protokola uz Konvenciju o pravima djeteta o prodaji djece, dječjoj prostituciji i dječjoj pornografiji, NN, MU 5/2002, čl. 3, st. 1, točka a).

Također, svaki pokušaj izvršenja takvih djela, suučesništvo ili sudjelovanje u tim djelima Fakultativni protokol (NN, MU 5/2002) definira kao kazneno djelo i primjenjuje se, osim u državi u kojoj je takvo djelo počinjeno, i ukoliko ga je počinila osoba koja ima državljanstvo države koja je ratificirala protokol (Hrabar, 2023.).

3.3. *Načelo najboljeg interesa djeteta*

Općeprihvaćena definicija načela najboljeg interesa djeteta ne postoji, s obzirom da ono nije univerzalni pojam i nije ga moguće primijeniti na svaku situaciju jednako. Prema tome, Šeparović (2014.) najbolji interes djeteta definira kao pravni standard, odnosno, načelo prema kojemu zakonodavstvo, državna tijela i pojedinci u svakom pojedinom slučaju moraju postupati pri zaštiti prava djece. Isto tako, načelo najboljeg interesa djeteta je i postupovno pravilo što znači da kada god se donosi odluka koja će utjecati na neko pojedinačno dijete ili skupinu djece, prilikom odlučivanja važno je uzeti u obzir kakve bi učinke, bilo pozitivne, bilo negativne, ta odluka mogla imati na dijete ili djecu, te se tim učincima mora pridati

važnost prilikom razmatranja interesa na koje ta odluka utječe. S druge strane, ono je i temelj za materijalno pravo (Šeparović, 2014.). Naime, države su obvezne uspostaviti mehanizme potrebne da bi se uzeo u obzir najbolji interes djeteta pri odlučivanju, kojima će se garantirati da će se načelo najboljeg interesa djeteta primjenjivati kada god se donosi odluka koja se odnosi na dijete ili djecu (Šeparović, 2014.).

Određenje najboljeg interesa djeteta vrši se na individualnoj osnovi, ovisno o kontekstu u kojem se odlučuje i okolnostima koje postoje na strani svakog pojedinog djeteta i roditelja, imajući na umu posljedice koje svaka odluka može imati na dijete (Bubić, 2013.). Načelo najboljeg interesa djeteta danas je ukorijenjeno u mnogim pravnim tekstovima i zakonodavstvima i čini temelj obiteljskog prava kada se radi o zaštiti nekog od djetetovih prava, ali je i temelj gotovo svih pravnih poredaka u svijetu (Šeparović, 2014.). Prihvaćeno je kao jedan od osnovnih načela za uređenje i zaštitu prava djeteta u Konvenciji o pravima djeteta (Službeni list SFRJ, MU 15/1990, NN, MU 12/1993, 13/1998), ali i u drugim dokumentima koji se direktno ili indirektno tiču prava djeteta (Bubić, 2013.), pa tako i u Konvenciji iz 1993. godine (NN, MU 5/2013, 13/2013) kada se veže uz međunarodno posvojenje.

3.3.1. Načelo najboljeg interesa djeteta kod međunarodnog posvojenja

Guštin (2023.) navodi da se najbolji interes djeteta određuje na način da kada se donosi pojedina odluka, potrebno je istražiti njezine pozitivne i negativne posljedice na sve članove obitelji te izabrati onu kojom se nanosi najmanje štete odraslima, a nikakva šteta djetetu, no, kada je u pitanju posvojenje djeteta, najbolji interes djeteta je obvezan kriterij što znači da se odluka donosi isključivo s obzirom samo na dijete i djetetov najbolji interes. Sukladno tome, prilikom procesa posvojenja, iako se nastoji postići ravnoteža između interesa djeteta i interesa bioloških roditelja, najbolji interes djeteta uvijek prevladava (Guštin, 2023.). Kada je u pitanju međunarodno posvojenje, usko vezano uz načelo najboljeg interesa

djeteta je i načelo supsidijarnosti, prema kojemu će doći do međunarodnog posvojenja samo u slučajevima gdje nije moguće djetetu osigurati bilo koji drugi oblik skrbi unutar države podrijetla djeteta, dakle, načelo supsidijarnosti može se smatrati jednim od „alata“ prilikom donošenja odluke o određivanju najboljeg interesa djeteta (Cantwell, 2017.). Sukladno navedenome, prilikom određivanja najboljeg interesa djeteta u procesu međunarodnog posvojenja, Cantwell (2014.; prema Laklija i Šagi, 2020.) je za potrebe donošenja odluke o tome je li međunarodno posvojenje u najboljem interesu djeteta ili je to pak neki drugi oblik skrbi u Engleskoj, odredio ček-listu procjene najboljeg interesa djeteta, koja nalaže procjenu djetetovog mišljenja i želja, sukladno dobi djeteta, procjenu situacije u obitelji, stavova, mišljenja i želja ostalih članova obitelji djeteta i drugih značajnih osoba u životu djeteta putem koje se dobiva uvid u razumijevanje stvarnih okolnosti i prevenira separacija djeteta od primarne obitelji protivno interesu djeteta, zatim procjenu razine stabilnosti i sigurnosti djeteta te potencijal da dijete ostane u primarnoj obitelji koja uključuje procjenu potrebe za podrškom obitelji od strane sustava, procjenu mogućnosti ostvarivanja djetetovog prava na obrazovanje, djetetovog mentalnog i tjelesnog zdravlja i razvoja, djetetova potencijala da se prilagodi novim oblicima skrbi, te u konačnici, procjenu načina omogućavanja pojedine opcije skrbi za dijete, da se osigura kontinuitet razvoja djetetova etničkog, religijskog, kulturalnog i jezičnog identiteta.

Međutim, kada je u pitanju međunarodno posvojenje, postavlja se pitanje odvija li se ono zapravo i isključivo u najboljem interesu djeteta ili možda nekih drugih sudionika? U današnje vrijeme, a kako je već i navedeno, načelo najboljeg interesa djeteta ima ključnu ulogu prilikom međunarodnog posvojenja, što nije upitno. Kod potencijalnih posvojitelja kao motiv za međunarodnim posvojenjem javlja se želja za „spašavanjem“ djece koja su siročad i/ili žive u slabije razvijenim državama ili državama pogođenim raznim sukobima i prirodnim katastrofama, čime se naizgled zadovoljava najbolji interes djeteta. Uslijed takvih motiva, razne zapadnjačke agencije za posvojenje pronalaze odgovarajući dom i obitelj djetetu, pri tome upuštajući se u određene štetne i nedopuštene prakse, pa tako i sami potencijalni posvojitelji mogu izdvajati velike sume novaca i plaćati sirotištima ili državnim

dužnosnicima kako bi ubrzali sam proces posvojenja, ali i agencije za posvojenje mogu nastaviti omogućavati posvojenja djece iz država u kojima je postalo očito da se vrše nedopuštene prakse prilikom međunarodnog posvojenja, te kako bi i same zadovoljile ostvarivanje određene financijske dobiti (Loibl, 2019.). Naime, nejasan i otvoren koncept najboljeg interesa djeteta predstavlja plodno tlo za zablude i manipulacije te, u sadašnjem međunarodnom sustavu posvojenja, ne služi samo posvojiteljima i agencijama za posvojenje kao motiv sam po sebi, već i kao krinka za vlastite sebične želje i ekonomske interese, pa čak i kao opravdanje za neodgovorne ili očito nezakonite postupke (Loibl, 2019.).

3.4. Načelo supsidijarnosti kod međunarodnog posvojenja

Načelo supsidijarnosti, uz načelo najboljeg interesa djeteta, temeljno je načelo pri odlučivanju o međunarodnom posvojenju te je propisano kako Konvencijom o pravima djeteta (Službeni list SFRJ, MU 15/1990, NN, MU 12/1993, 13/1998, čl. 21), tako i Konvencijom iz 1993. godine (NN, MU 5/2013, 13/2013 čl. 4). Hoško (2019.) navodi da supsidijarnost međunarodnog posvojenja znači da bi se dijete ponajprije trebalo pokušati zbrinuti u državi njegova podrijetla, a tek supsidijarno u nekoj drugoj državi, ukoliko to u državi podrijetla nije moguće. Naime, posvojenje unutar države podrijetla smatra se primjerenijim od međunarodnog posvojenja s obzirom da je na taj način moguće očuvati etnički, kulturološki i vjerski identitet djeteta (Hoško, 2019.). Međutim, načelo supsidijarnosti podrazumijeva, a kako navodi Konvencija o pravima djeteta (Službeni list SFRJ, MU 15/1990, NN, MU 12/1993, 13/1998, čl. 21., točka b) da će se međunarodno posvojenje prihvatiti kao zamjenski oblik skrbi za dijete, ako se njegov smještaj ne može osigurati u obitelji hranitelja, posvojenjem ili se ni na koji drugi pogodan način o djetetu ne može skrbiti unutar države podrijetla. Iz navedenoga je moguće zaključiti da načelo supsidijarnosti ispred međunarodnog posvojenja postavlja i institut udomiteljstva te skrb o djetetu unutar ustanove, dokle god je unutar države podrijetla djeteta. Ovdje je moguće nadovezati se na i postaviti pitanje najboljeg interesa djeteta – dakle, je li u najboljem interesu djeteta odrastanje unutar ustanove ili kod udomitelja, što predstavlja privremeni oblik skrbi, do djetetove

punoljetnosti, kako bi se očuvao etnički, kulturološki i vjerski identitet djeteta, ili je ipak u najboljem interesu djeteta da odrasta u stabilnoj obiteljskoj okolini uz odgovarajuću roditeljsku skrb? Kako navodi Hoško (2019.), načelo supsidijarnosti trebalo bi služiti pronalasku prikladne trajne obiteljske skrbi za dijete prvo u državi podrijetla, a zatim u nekoj drugoj državi ukoliko takvu skrb nije moguće osigurati u državi podrijetla, dok Bartholet (2007.) smatra kako bi se načelu supsidijarnosti trebalo pristupiti od slučaja do slučaja kako bi se svakom djetetu pronašao najprikladniji oblik skrbi, bilo u državi podrijetla, bilo u nekoj drugoj državi.

4. POSTUPCI ZASNIVANJA MEĐUNARODNOG POSVOJENJA

Iako ne postoji propisana jedinstvena procedura kada je u pitanju međunarodno posvojenje koja bi se odnosila na sve države ugovornice Konvencije iz 1993. godine, Ured Visokog povjerenika za ljudska prava Ujedinjenih naroda 2022. godine izdao je Zajedničku izjavu o nezakonitim međunarodnim posvojenjima (United Nations Human Rights Office of the High Commissioner, 2022.) kojom se navodi kako su države ugovornice dužne uspostaviti i provoditi jedinstveni postupak posvojenja unutar svake države zasebno koji uključuje procjenu cjelokupnog spektra djetetovih prava te sukladno tome, usvojiti odgovarajuću regulativu o koracima i zaštitnim mjerama koje su bitne prilikom međunarodnog posvojenja radi zaštite načela najboljeg interesa djeteta. Pri tome je posebno važno da države ugovornice provode zabranu privatnih i neovisnih posvojenja, pri čemu se privatna posvojenja odnose na ona u kojima ne sudjeluju nadležna tijela ni u državi podrijetla djeteta ni u državi primateljici, već potencijalni posvojitelji i biološki roditelji djeteta izravno dogovaraju zasnivanje posvojenja, dok pri neovisnim posvojenjima u državi primateljici sudjeluju nadležna tijela pri procjeni prikladnosti i podobnosti posvojitelja, no nakon toga se potencijalni posvojitelji izravno obraćaju biološkim roditeljima djeteta ili njihovim zastupnicima (Hoško, 2019.). Također, važno je da države ugovornice osiguraju da se međunarodna posvojenja provode samo putem ovlaštenih tijela, upravo kako bi se pokušale spriječiti zloupotrebe kao što su npr. iznuđivanje pristanka na posvojenje i

ostvarivanje neprimjerene financijske dobiti, čime su podobnija upravo privatna i neovisna posvojenja (Cantwell, 2014.).

Uz gore navedeno, potrebno je da države ugovornice uspostave transparentne, prikladne i dobro financirane mehanizme za nadzor i praćenje procesa međunarodnih posvojenja, posebno da vrše stroge provjere kada su u pitanju dokumenti i podrijetlo djece koja su proglašena siročadi, ali i da uspostavljaju i provode standardizirane informacijske sustave putem kojih je moguće dobivanje i dijeljenje podataka o međunarodnim posvojenjima, djeci koja su dana na posvojenje, njihovim roditeljima i podrijetlu. Kod međunarodnih posvojenja važno je razlikovati posvojenje iz država koje su ugovornice Konvencije iz 1993. godine i onih koje to nisu, s obzirom da se ovisno o tome posvojenje razlikuje u proceduri, ali i pravnoj sigurnosti djeteta koje se posvaja. Sukladno prethodno navedenom, početni korak u postupku međunarodnog posvojenja svakako je proučavanje i istraživanje zakonskih odredaba koje reguliraju međunarodno posvojenje u državi primateljici iz koje su potencijalni posvojitelji koji žele posvojiti dijete, ali i državi podrijetla djeteta, jer se one primjenjuju kumulativno.

U Republici Hrvatskoj koraci pri međunarodnom posvojenju ne razlikuju se uvelike od posvojenja koje se odvija unutar države. Prije svega, potrebno je da osoba ili osobe koje žele posvojiti dijete izraze namjeru za posvojenjem pri Zavodu za socijalni rad i zatraže mišljenje o podobnosti i prikladnosti za posvojenje kako bi ih se moglo upisati u Registar potencijalnih posvojitelja, neovisno o tome posvajaju li dijete unutar države ili međunarodno. Također, nakon donesenog pozitivnog mišljenja i upisa u Registar potencijalnih posvojitelja, potrebno je da potencijalni posvojitelji sudjeluju u stručnoj pripremi za posvojenje, nakon čega izabiru državu iz koje žele posvojiti dijete vodeći se zakonskim okvirima, pravilima i kriterijima države podrijetla djeteta, kao i time je li ta država ugovornica Konvencije iz 1993. godine ili nije. Ono što Topčić-Rosenberg (2015.) još smatra važnim prilikom odabira države podrijetla djeteta je i provjeriti pri nadležnom ministarstvu za poslove socijalne skrbi je li država uvela privremenu

ili trajnu zabranu posvojenja ili uvjetuje li međunarodno posvojenje samo iz država s kojima ima potpisane bilateralne ugovore, s obzirom da se u brojim državama vode dugotrajni ratni sukobi te nisu uspostavljeni mehanizmi praćenja koji bi osigurali da djeca nisu predmet nekih od nedopuštenih praksi.

Nakon što su zadovoljeni prethodno navedeni koraci, sljedeći korak je podnošenje zahtjeva za međunarodno posvojenje koji se razlikuje ovisno o tome je li država podrijetla djeteta ugovornica Konvencije iz 1993. godine ili nije. Ukoliko je država ugovornica Konvencije, zahtjev je potrebno uputiti ministarstvu nadležnom za poslove socijalne skrbi⁴ kao središnjem tijelu za provedbu Konvencije, putem kojega se odvija sva daljnja komunikacija sa središnjim tijelom države podrijetla djeteta i pribavljaju se svi podaci o mogućnosti suradnje s tom državom. S druge strane, ukoliko država podrijetla djeteta nije ugovornica Konvencije, potencijalni posvojitelji sami se obraćaju istoj sa zahtjevom za posvojenje te dostavljaju samostalno svu potrebnu dokumentaciju. U oba slučaja, sljedeći korak je izrada dosjea koji mora biti preveden na jezik države podrijetla djeteta, a potrebno je i da svi dokumenti u dosjeu budu legalizirani. Za primjer, neki od dokumenata od kojih se sastoji dosje su potvrda o financijskom stanju i primanjima, potvrda o bračnom statusu, mišljenje Zavoda za socijalni rad o podobnosti i prikladnosti za posvojenje, pisma preporuke i drugi (Topčić-Rosenberg, 2015.).

Kada su osoba ili osobe izabrani kao potencijalni posvojitelji, središnje tijelo države podrijetla djeteta, ukoliko je ugovornica Konvencije iz 1993. godine, dostavlja sve informacije o djetetu, kao i fotografiju djeteta središnjem tijelu države primateljice te se posvojenje može realizirati ukoliko se središnja tijela obje države usuglase oko toga (Topčić-Rosenberg, 2015.). Nakon toga, odvija se upoznavanje djeteta ili djece u državi podrijetla djeteta i sukladno pravilima te države, te dolazi do formaliziranja posvojenja. Ukoliko je država podrijetla djeteta ugovornica Konvencije iz 1993. godine, središnje tijelo izdaje potvrdu da je

⁴ U Republici Hrvatskoj to je Ministarstvo rada, mirovinskog sustava, obitelji i socijalne politike.

posvojenje provedeno u skladu s Konvencijom kako bi ono bilo priznato i u drugim državama ugovornicama Konvencije te je potrebna potvrda općinskog suda na području Republike Hrvatske za takvu odluku, dok pri posvojenju djeteta gdje država podrijetla nije ugovornica Konvencije je potrebno zatražiti priznanje strane odluke o posvojenju kod nadležnog općinskog suda kako bi ta odluka imala pravne učinke na području Republike Hrvatske, sukladno Preporuci Vrhovnog suda Republike Hrvatske (2023.) i članku 71.a Zakona o međunarodnom privatnom pravu (NN 101/17, 67/23). Na kraju, nakon što odluka, odnosno potvrda o posvojenju bude potvrđena od strane općinskog suda, posvojitelji su u mogućnosti pokrenuti upis djeteta u državne matice te dobivaju jednaka prava i obaveze kao i ostali posvojitelji unutar Republike Hrvatske (Topčić-Rosenberg, 2015.).

5. NEDOPUŠTENE PRAKSE U MEĐUNARODNOM POSVOJENJU

Kao što je ranije već i navedeno, međunarodno posvojenje u svojim počecima razvoja zasnivalo se na humanitarnim motivima pomoći djeci iz područja obilježenim ratnim sukobima, prirodnim katastrofama te ekstremnim siromaštvom (Loibl, 2019.). Ono je često percipirano kao ultimativni čin ljubavi i velikodušnosti od strane posvojitelja, međutim, razvojem kroz godine, pokazalo se da se sve više bazira na željama potencijalnih posvojitelja kako bi oni zadovoljili svoju potrebu za roditeljstvom. Tako je međunarodno posvojenje od humanitarnog čina da se djeci koja nemaju adekvatnu roditeljsku skrb osigura ista, postalo mehanizam kojim se potencijalnim, najčešće imućnim posvojiteljima „osigurava“ zdravo dijete u dobi do najviše dvije godine života, čime djeca starije dobi ili sa određenim zdravstvenim teškoćama gube mogućnost za roditeljskom skrbi, ali se time, uz razvoj kontracepcije i pobačaja, smanjuje i broj djece koju su potencijalni posvojitelji spremni posvojiti, što dovodi do pogodnog tla za razvoj nedopuštenih praksi pri kojima je ostvarivanje financijske dobiti glavni pokretač, ali i kako bi se potencijalnim posvojiteljima „učinila dostupna“ djeca sukladno njihovim željama (Herrmann, 2010.).

Smolin (2010.) navodi da se termin nedopuštene prakse odnosi na sve radnje kojima se krše prava djece i/ili kojima se proturječi prepoznatim međunarodnim propisima za zaštitu djece, te se one mogu dogoditi u bilo kojoj fazi međunarodnog posvojenja, od početnog razdvajanja djeteta od roditelja pa sve do priznanja posvojenja. Autor (Smolin, 2010.) navodi razne oblike nedopuštenih praksi, kao što su otmica djece, prisila i lažno predstavljanje pri zadobivanju pristanaka za posvojenje djeteta od strane roditelja, krivotvorenje dokumenata, prodaja i trgovanje djecom te druge radnje kojima se olakšava i omogućava posvojenje djeteta, bez obzira na ostvarenu financijsku ili drugu korist. Denechere i Macedo (2023.) pak nedopuštene prakse definiraju kao sve radnje u procesu međunarodnog posvojenja koje nisu u skladu sa pravnim standardima koji su na snazi u državama uključenim u međunarodno posvojenje (država podrijetla, država tranzita i država primateljica), kao i sve radnje protivne ljudskim pravima, a kojima se krše prava djece, bioloških roditelja djece i posvojitelja. Također, to su sve radnje koje su ilegalne i nedopuštene te koje strogo krše nacionalna i međunarodna prava.

Slično kao i Smolin (2010.), Denechere i Macedo (2023.) kao nedopuštene prakse navode svako krivotvorenje dokumenata u dosjeu za posvojenje, nedostatak pristanka na posvojenje od strane majke djeteta, kao i zlouporabu povjerenja majke djeteta, krivotvorene rodne listove, korumpirane stručnjake kojima je povjerenost ostvarivanje posvojenja i slično, a otmicu i trgovanje djecom smatraju najtežim kaznenim djelima u međunarodnom posvojenju. Guštin i Rešetar (2023.) navode kako se Konvencijom o pravima djeteta (Službeni list SFRJ, MU 15/1990, NN, MU 12/1993, 13/1998) obvezuju sve države ugovornice da poduzimaju sve radnje kako bi spriječile otmicu i trgovanje djecom te sve druge koruptivne radnje u vezi s međunarodnim posvojenjem, pri čemu poseban naglasak stavljaju na nepropisno pribavljanje pristanka na posvojenje od strane roditelja djeteta koje vodi nedopuštenoj radnji u vezi s djetetom. Povezano s prethodno navedenim nepropisno pribavljenim pristankom, navode trgovanje djecom, odnosno kupnju i prodaju djece kao jednu od nedopuštenih praksi, koja polazi od teške ekonomske situacije obitelji prilikom koje se roditeljima daju lažna obećanja da će imati mogućnost održavati odnose s djetetom ili da će se dijete eventualno vratiti u

obitelj nakon punoljetnosti, pri čemu ne izostaje ni plaćanje istog pristanka na posvojenje. Također, autori (Guštin i Rešetar, 2023.) navode i „pranje“ djece kao jednu od nedopuštenih praksi, a koje podrazumijeva kupnju ili otmicu djece, krivotvorenje dokumenata te procesuiranje djeteta kao siročeta, koje podrazumijeva odvajanje djeteta od roditelja, najčešće na temelju nepropisno pribavljenog pristanka, te smještaj djeteta u institucionalnu skrb gdje dijete zatim dobiva novi identitet i lažne, krivotvorene dokumente, među kojima su i krivotvoreni izvadci iz matice umrlih za roditelje djeteta, na koji način se dolazi do ishoda prividno legitimnog i legalnog posvojenja.

Unatoč tome što Konvencija o pravima djeteta (Službeni list SFRJ, MU 15/1990, NN, MU 12/1993, 13/1998) i Konvencija iz 1993. godine (NN, MU 5/2013, 13/2013) predstavljaju ključne propise za zaštitu djece kojima se nastoji osigurati da se međunarodna posvojenja odvijaju u najboljem interesu djeteta, a koji bi trebao biti temelj pri svakom postupanju vezanom uz djecu, te se nastoji spriječiti nedopuštene prakse, one su i dalje prisutne (Garcia, 2023.). Nedopuštene prakse imaju razarajuće posljedice na živote i prava žrtava, ponajviše djece kojima su tada prekršena mnogobrojna prava zajamčena konvencijama, kao što su pravo svakog djeteta i obitelji na zaštitu, pravo znati tko su mu biološki roditelji i da oni brinu o djetetu, pravo da dijete nije odvojeno od roditelja protivno njihovoj volji, osim ako je to u najboljem interesu djeteta, te pravo djeteta na očuvanje identiteta koje uključuje pravo na saznanje osobnog imena, nacionalnosti i saznanje o obiteljskim odnosima (United Nations Human Rights Office of the High Commissioner, 2022.).

5.1. Ostvarivanje nedopuštene financijske dobiti

Raznim oblicima nedopuštenih praksi navedenim u prethodnom poglavlju zajedničko je kršenje načela najboljeg interesa djeteta, kao i načela supsidijarnosti. Zajedničko im je i to da su svi vođeni jednim ciljem, a to je ostvarivanje nedopuštene financijske dobiti i profita. Međunarodno posvojenje u današnje vrijeme može se opisati kao unosna i uvelike neregulirana multinacionalna i

multimilijunska industrija vođena potražnjom od strane „kupaca“ (Smith, 2017.), odnosno, u ovom slučaju potencijalnih posvojitelja koji putem međunarodnog posvojenja teže pronalasku zdravog djeteta, kao i niske kronološke dobi, kako bi zadovoljili svoju potrebu za ostvarivanjem roditeljske skrbi, često ne sluteći kako su ta ista djeca, osim što nisu u potrebi za posvojenjem, žrtve raznih nedopuštenih praksi radi ostvarivanja profita.

Konvencija o pravima djeteta (Službeni list SFRJ, MU 15/1990, NN, MU 12/1993, 13/1998), kao i Konvencija iz 1993. godine (NN, MU 5/2013, 13/2013) prihvaćaju međunarodno posvojenje kao etičnu praksu kojom se nastoji zadovoljiti najbolji interes djeteta osiguravajući djetetu obitelj i obiteljsko okruženje koje se ne može zadovoljiti u državi podrijetla djeteta. Isto tako, objema konvencijama uređeni su propisi kojima se nastoje zaštititi prava djeteta tijekom procesa međunarodnog posvojenja, kao što je i propisano kako nije dopušteno ostvarivati bilo kakvu financijsku ili drugu korist od međunarodnog posvojenja (Smolin, 2010.). Naime, člankom 21. Konvencije o pravima djeteta (Službeni list SFRJ, MU 15/1990, NN, MU 12/1993, 13/1998) propisano je da:

„Države stranke koje priznaju i/ili dopuštaju posvojenje, vodit će računa da se pri tome najveća moguća pozornost posveti dobrobiti djeteta te će:“, između ostalog „poduzeti sve potrebne mjere kako međudržavno posvojenje ne bi vodilo nedopuštenoj materijalnoj koristi za one koji su u to uključeni“,

dok članak 32. Konvencije iz 1993. godine (NN, MU 5/2013, 13/2013) propisuje da:

„1. Nitko ne smije ostvariti nepropisnu financijsku ili drugu korist od aktivnosti koje se odnose na međudržavno posvojenje.

2. Smiju se obračunati ili platiti samo izdaci i troškovi, uključivo opravdane naknade za stručne osobe uključene u posvojenje.

3. Ravnatelji, službenici i zaposlenici tijela uključenih u posvojenje neće primiti nagradu koja je neopravdano visoka u odnosu na pružene usluge.“.

Gore navedeni propisi naglašavaju da su financijski aspekti međunarodnog posvojenja razlog za ozbiljnu zabrinutost, s obzirom da upravo kroz legitimna međunarodna posvojenja dolazi do ostvarivanja financijske dobiti širokih razmjera. Naime, navedeni izdaci i troškovi uključuju naknade, troškove određenih usluga ili dokumenata, honorar za usluge stručnjaka, donacije institucijama, darove, napojnice i sl. (Mezmur, 2010.). Međutim, kako je u međunarodno posvojenje uključena velika količina novca, teško je razlučiti kada dopuštena količina novca prelazi u nedopuštenu, te Smolin (2010.; prema Mezmur, 2010.) elokventno opisuje taj izazov govoreći da se pokazalo kako su zakon i praksa u vezi s novcem i posvojenjem toliko izgubljeni u pravnim fikcijama i regulatornim prazninama da je izuzetno teško razlikovati dopuštena i nedopuštena plaćanja u međunarodnom posvojenju. Isto tako, Smith (2017.) navodi da Posebno povjerenstvo o Konvenciji iz 1993., osnovano pri Haškoj konferenciji za međunarodno privatno pravo, prilikom definiranja troškova u međunarodnom posvojenju navodi da troškovi uključuju naknade i druge iznose za određene usluge te za usluge ishođenja određenih dokumenata, dok donacije opisuje kao dobrovoljna *ad hoc* plaćanja ili kao darove ili materijalna dobra od strane potencijalnih posvojitelja ili ovlaštenih tijela, za dobrobit djece smještene u institucijama, pri čemu se te donacije obično daju sirotištima ili institucijama koje su povezane s posvojenim djetetom roditelja. Pri tome, teško je utvrditi kolika količina novca je nedopuštena, ali Posebno povjerenstvo (Smith, 2017.) navodi da je nedopuštena financijska ili druga dobit novčani iznos ili druga materijalna dobit koja se ne može opravdati jer nije u skladu s etičkim praksama i standardima, uključujući pravne standarde nacionalnih i međunarodnih zakonodavstava, i/ili nije razumna u odnosu na pruženu uslugu. S druge strane, dopuštenu financijsku dobit Posebno povjerenstvo (Smith, 2017.) definira kao potrebnu količinu novca mjerenu u odnosu na okolnosti i životni standard u određenoj državi i službama za zaštitu dobrobiti djeteta, ali čak i s popisom faktora za analizu onoga što je dopušteno i nedopušteno, još uvijek postoji nedostatak jasnoće i dosljednosti u odlučivanju oko istoga (Smith, 2017.).

Loibl (2019.) pak kao situacije u kojima su u pitanju velike količine novca koje bi se mogle okarakterizirati kao nedopuštene financijske dobiti navodi sljedeće: kada je plaća ovlaštenog stručnjaka u ovlaštenim tijelima države podrijetla djeteta veća u odnosu na prosječnu plaću drugog stručnjaka koji se bavi istom vrstom posla, kada su profesionalne usluge stručnjaka u državi podrijetla djeteta ili državi primateljici preskupe u odnosu na iste usluge koje se nude van konteksta međunarodnog posvojenja, kada su administrativni troškovi ovlaštenog tijela previsoki u odnosu na pružene usluge, te kada se donacije i darovi potencijalnih posvojitelja koriste za ostvarivanje nedopuštenog profita. Također, problem predstavljaju i privatna posvojenja koja su karakterizirana posvojenjem djeteta koje se odvija isključivo izravno između potencijalnih posvojitelja i biološke obitelji djeteta ili institucije koja skrbi za dijete, bez uključenosti države i ovlaštenih tijela u isto. Pri istima, vrlo je teško utvrditi poštuju li se načelo najboljeg interesa djeteta, načelo supsidijarnosti i druge zaštitne mjere prema djetetu i biološkim roditeljima djeteta te je nemoguće regulirati dolazi li do ostvarivanja nedopuštene financijske dobiti prilikom takvih posvojenja, s obzirom da, a kao što je već i navedeno, ne postoji uključenost država niti ovlaštenih tijela koje bi regulirale isto (Mezmur, 2010.). Prema tome, Konvencija iz 1993. godine (NN, MU 5/2013, 13/2013) obvezuje središnja tijela da poduzimaju sve potrebne mjere kako bi spriječila ostvarivanje nedopuštene financijske dobiti ili druge dobiti koju je moguće ostvariti iz aktivnosti povezanih s međunarodnim posvojenjem, a to su: regulacija neprofitabilnih ciljeva ovlaštenih tijela, osiguravanje suglasnosti i usklađenosti s općim normama koje se odnose na ostvarivanje nedopuštene financijske dobiti, provjera da se naplaćuju isključivo naknade ovlaštenih osoba uključenih u međunarodno posvojenje, utvrđivanje propisa kojima će se spriječiti direktorima, administrativnim radnicima i drugim zaposlenicima ovlaštenih tijela uključenih u međunarodno posvojenje da primaju naknadu koja je nerazumno visoka u odnosu na pružene usluge, utvrđivanje propisa kojima će se spriječiti davanje pristanaka na posvojenje od strane osoba, institucija, tijela ili samog djeteta uz naknadu bilo kakve vrste, te traženje od ovlaštenog tijela ili osoba ovlaštenih za obavljanje poslova u međunarodnom posvojenju da dostave liste

naknada i troškova za potrebe publikacija, brošura i web stranica potrebnih za međunarodno posvojenje (Loibl, 2019.).

6. ZAKLJUČAK

Neupitno je kako posvojenje samo po sebi, pa tako i međunarodno posvojenje predstavlja plemeniti čin kojim potencijalni posvojitelji žele pružiti stabilan dom i obiteljsko okruženje djeci bez odgovarajuće roditeljske skrbi. Međutim, sve većim razvojem međunarodnog posvojenja kroz godine, ali i promjenama koje su dolazile s tim, a među kojima se mogu navesti kao primjer promjene u motivima za posvojenje od strane potencijalnih posvojitelja i njihovim željama, među kojima se sve više počela javljati želja za zdravim djetetom i niže kronološke dobi koja je smanjila mogućnost za posvojenje djeci sa zdravstvenim poteškoćama, starijoj djeci i sl., te smanjila i dostupnost djece sa željenim karakteristikama, međunarodno posvojenje postalo je plodno tlo za razvijanje nedopuštenih praksi koje su se kroz godine sve više počele razvijati radi ostvarivanja nedopuštene financijske dobiti. Upravo iz tog razloga, Breuning (2013.) smatra međunarodno posvojenje kontroverznim, s obzirom da kritičari, s jedne strane, smatraju da je ono postalo tržištem koje je vođeno potrebom potražnje za djecom niske kronološke dobi, čime se bogatim roditeljima omogućuje da osnuju obitelj i ostvare roditeljsku skrb nauštrb siromašnih roditelja djeteta koja žive u osiromašenim državama i kod kojih se pristanak na posvojenje zadobiva na nedopušten način, često uz financijsku naknadu. S druge strane, zagovornici međunarodnog posvojenja smatraju da ono služi kao najbolja šansa za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi koja žive u sirotištima ili na ulicama, a jedni i drugi vode se zaštitom načela najboljeg interesa djeteta (Breuning, 2013.).

Međunarodno posvojenje je od instituta koji je predstavljao humanitarni odgovor na izvanredna stanja i krize koji su doveli do velikog broja nezbrinute djece, postalo mehanizam koji u određenom broju slučajeva uključuje i rizik za ostvarivanjem nedopuštene financijske dobiti. Zbog toga se javlja sve veća potreba za jačanjem mehanizama usmjerenih na sprječavanje nedopuštenih praksi na štetu

djece i njihovih obitelji. Također, načelo supsidijarnosti kojim se jamči da je međunarodno posvojenje krajnja mjera kojoj se pribjegava, ukoliko djetetu nije moguće osigurati roditeljsku skrb u državi podrijetla (Guštin i Rešetar, 2023.), a s njime povezano i načelo najboljeg interesa djeteta, više nisu u fokusu međunarodnog posvojenja.

Naime, Guštin i Rešetar (2023.) smatraju da je potrebno zabraniti posvojenja iz država koje nisu ugovornice Konvencije iz 1993. godine kako bi se zaštitio javni poredak i vrijednosti pravnog sustava države primateljice, no, to ne bi riješilo problem nedopuštenih praksi na štetu djece u državama podrijetla djece. Stoga je, prije svega, potrebno poticati pristupanje Konvenciji od strane država koje još nisu ugovornice, te raditi na jačanju sklapanja bilateralnih i multilateralnih ugovora kojima bi postupci međunarodnog posvojenja postali transparentniji, što bi rezultiralo potencijalnom zaštitom prava i interesa svih sudionika tog postupka. Isto tako, potrebno je donijeti jedinstveni propis kojim bi se determinirale materijalne i procesne pretpostavke međunarodnog posvojenja i koji bi pružio pravnu sigurnost i preventivni učinak sprječavajući nezakonita međunarodna posvojenja te jamčio adekvatnu zaštitu svih sudionika u postupku (Guštin i Rešetar, 2023.).

Doista, iako Konvencija o pravima djeteta (Službeni list SFRJ, MU 15/1990, NN, MU 12/1993, 13/1998) i Konvencija iz 1993. godine (NN, MU 5/2013, 13/2013) načelno zabranjuju ostvarivanje financijske i druge dobiti putem međunarodnih posvojenja, one ne propisuju daljnje postupanje kada do toga dođe, kao ni posljedice istoga, već su mjerodavna zakonodavstva država sudionica u međunarodnom posvojenju, pri čemu može doći do neslaganja istih s obzirom da svaka država ima svoje propise i zakone. Stoga je potrebno raditi, prije svega, na suradnji država sudionica u međunarodnom posvojenju prije nego do posvojenja dođe, tijekom cijelog procesa, ali i nakon posvojenja kako bi se povećala mogućnost za otkrivanjem mogućih nedopuštenih praksi i sankcioniranjem istih. Isto tako, kako su Guštin i Rešetar (2023.) naveli, u tome bi uvelike mogao pomoći jedinstveni međunarodni propis koji bi se odnosio na sve države koje omogućavaju

međunarodna posvojenja. Međutim, kada je u pitanju ostvarivanje nedopuštene financijske dobiti, kako je već ranije i spomenuto, ona se najčešće ostvaruje na način da se međunarodno posvojenje odvija na prividno legalan i legitiman način, zbog čega je teško osigurati da se novac koji je korišten u svrhe međunarodnog posvojenja zaista koristi, a time i samo posvojenje odvija u najboljem interesu djeteta, a ne kao sredstvo korupcije i komercijalizacije međunarodnog posvojenja te stvaranja međunarodnog tržišta djece (Hague Conference on Private International Law, 2015.).

Naposlijetku, zaštita djece i najbolji interes djeteta trebali bi biti imperativ kada je u pitanju međunarodno posvojenje, kao i svako drugo postupanje s djecom. Sprječavanje i sankcioniranje ostvarivanja nedopuštene financijske dobiti, kao i provođenja nedopuštenih praksi, nije samo pitanje etičnosti, već i pitanje zaštite djece od potencijalno štetnih posljedica koje one donose sa sobom. Imajući u vidu najbolji interes djeteta te polazeći od istoga, države koje sudjeluju i omogućuju međunarodno posvojenje trebale bi postići konsenzus na međunarodnoj razini i donijeti smjernice za postupanje pri međunarodnim posvojenjima i pri otkrivanju i sankcioniranju nedopuštenih praksi i nedopuštene financijske dobiti, koje bi bile jednake za sve države. Isto tako, potrebno je detaljnije istraživati ovu temu i više pažnje posvetiti upravo nedopuštenim praksama i ostvarivanju nedopuštene financijske dobiti, posebno na razini Republike Hrvatske gdje je ova tema slabo istražena i prikazana u stručnoj literaturi, te kao potencijalni prijedlog može biti i implementacija ove tematike u obrazovne programe koji se bave obiteljskim pravom i sustavom socijalne skrbi.

LITERATURA

1. Alinčić, M., Bakarić Abramović, A., Hrabar, D., Jakovac-Lozić, D., i Korać, A. (2001). *Obiteljsko pravo*. Zagreb: Narodne novine.
2. Bartholet, E. (2007). International adoption: Thoughts on the Human rights issues. *Buffalo Human Rights Law Review*, 13(1), 151.–203.
3. Breuning, M. (2013). Samaritans, Family Builders, and the Politics of Intercountry Adoption. *International Studies Perspectives*, 14(4), 417-435.
4. Bubić, S. (2013). Standard najbolji interes djeteta i njegova primjena u kontekstu ostvarivanja roditeljskog staranja. U S. Bubić (ur.), *Zbornik radova, Dani porodičnog prava – Najbolji interes djeteta u zakonodavstvu i praksi* (str. 11-32). Mostar: Pravni fakultet Univerziteta Džemal Bijedić u Mostaru.
5. Bunn, J. (2019). Regulating Corruption in Intercountry Adoption. *Vanderbilt Journal of Transnational Law*, 52(3), 685-726.
6. Cantwell, N. (2014). *The Best Interests of the Child in Intercountry Adoption*. Florence: UNICEF Office of Research.
7. Cantwell, N. (ur.), (2017). *The sale of children and illegal adoption*. Den Haag: Terre des Hommes.
8. Carstens, C., i Juliía, M. (1995). Legal, Policy and Practice Issues for Intercountry Adoptions in the United States. *Adoption & Fostering*, 19(4), 26–33.
9. Denechere, Y. i Macedo, F. (2023). *Historical Study of Illicit Practices in International Adoption in France*. Le Mans: Université d'Angers- TEMOS.
10. Fakultativni protokol uz Konvenciju o pravima djeteta o prodaji djece, dječjoj prostituciji i dječjoj pornografiji. *Narodne novine, Međunarodni ugovori*, br. 5/2002.
11. Garcia, C. (2023). Intercountry adoption fraud: How poorly implemented legislation effects countries, children and parents. *California Western International Law Journal*, 53(2), 617-647.
12. Guštin, M. (2023). The impact of the European court of human rights on the adoption procedure in the Republic of Croatia. *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci*, 44(2), 531-559.

13. Guštin, M. i Rešetar, B. (2023). Međudržavno posvojenje u Republici Hrvatskoj kroz prizmu slučaja posvojenja djece iz DR Kongo. *Zbornik Pravnog fakulteta u Sveučilišta Zagrebu*, 73(5), 881-929.
14. Hague Conference on Private International Law (2015). *Fact Sheet No 2 for the 2015 Special Commission meeting: The Financial Aspects of Intercountry Adoption* [datoteka s podacima]. Dostupno na mrežnoj stranici Hague Conference on Private International Law: <https://www.hcch.net/en/publications-and-studies/details4/?pid=6310>. Posjećeno: 29.04.2024.
15. Hague Conference on Private International Law (2008). *The Implementation and Operation of the 1993 Hague Intercountry Adoption Convention: Guide to Good Practice No1* [datoteka s podacima]. Dostupno na mrežnoj stranici Hague Conference on Private International Law: <https://www.hcch.net/en/publications-and-studies/details4/?pid=4388>. Posjećeno: 30.05.2024.
16. Herrmann, K. (2010). Reestablishing the Humanitarian Approach to Adoption: The Legal and Social Change Necessary to End the Commodification of Children. *Family Law Quarterly*, 44(3), 409-428.
17. Hoško, T. (2019). Posvojenje s međunarodnim obilježjem. U M. Župan (ur.), *Prekogrančno kretanje djece u europskoj uniji* (str. 317-344). Osijek: Pravni fakultet sveučilišta J. J. Strossmayera u Osijeku.
18. Hrabar, D. (2019). *Obiteljsko pravo u sustavu socijalne skrbi*. Zagreb: Narodne novine.
19. Hrabar, D. (2023). Međudržavno posvojenje u svjetlu događanja u Republici Hrvatskoj. Posjećeno 21.04.2024. na mrežnoj stranici Novi informator: <https://informativ.hr/strucni-clanci/medudrzavno-posvojenje-u-svjetlu-dogadanja-u-republici-hrvatskoj>
20. Jakovac-Lozić, D. (2006). *Međunarodno posvojenje (obiteljskopравни aspekt)*. Split: Pravni fakultet Sveučilišta u Splitu.
21. Kolarević, K. i Blažeka Kokorić, S. (2019). Neke specifičnosti posvojenja djece iz drugih država. U S. Blažeka Kokorić (ur.), *Posvojenje – različite*

- perspektive, isti cilj* (str. 98-125). Zagreb: Na drugi način, udruga za pružanje psihosocijalne i pedagoške pomoći djeci, mladima i obitelji..
22. Konvencija o pravima djeteta. *Službeni list SFRJ, Međunarodni ugovori*, br. 15/1990; *Narodne novine, Međunarodni ugovori*, br. 12/1993, 13/1998.
 23. Konvencija o zaštiti djece i suradnji u vezi s međudržavnim posvojenjem. *Narodne novine, Međunarodni ugovori*, br. 5/2013, 13/2013.
 24. Laklija, M. i Šagi, A. (2020). Međunarodno posvojenje – moguće zloupotrebe instituta i važnost zaštite prava djeteta na razvoj kulturnog identiteta. *Socijalne teme: Časopis za pitanja socijalnog rada i srodnih znanosti*, 1(7), 11-37.
 25. Loibl, E.C. (2019). *The Transnational Illegal Adoption Market: A criminological study of the German and Dutch intercountry adoption systems*. Doktorska disertacija. Maastricht: Maastricht Institute for Criminal Studies (MICS).
 26. Ministarstvo rada, mirovinskog sustava, obitelji i socijalne politike (2023). *Godišnje statističko izvješće o primijenjenim pravima socijalne skrbi, pravnoj zaštiti djece, mladeži, braka, obitelji i osoba lišenih poslovne sposobnosti, te zaštiti tjelesno ili mentalno oštećenih osoba u Republici Hrvatskoj u 2022. godini* [datoteka s podacima]. Dostupno na mrežnoj stranici Ministarstva rada, mirovinskog sustava, obitelji i socijalne politike: <https://mrosp.gov.hr/strategije-planovi-programi-izvjesca-statistika/4165>. Posjećeno 18.04.2024.
 27. Mezmur, B.D. (2010). „*The sins of the saviours*“: *Child trafficking in the context of intercountry adoption in Africa*. Den Haag: Hague Conference on Private International Law.
 28. Obiteljski zakon. *Narodne novine*, br. 103/15, 98/19, 47/20, 49/23, 156/23.
 29. Pfund, P.H. (1994). Intercountry adoption: The 1993 Hague Convention: Its Purpose, Implementation, and Promise. *Family Law Quarterly*, 28(1), 53-88.
 30. Pravilnik o elementima koji se odnose na podobnost i prikladnost za posvojenje, sadržaju stručnog mišljenja o podobnosti i prikladnosti za posvojenje, metodama utvrđivanja podobnosti i prikladnosti, sadržaju izvješća o djetetu, vođenju registra o potencijalnim posvojiteljima te načinu vođenja registra o posvojenjima. *Narodne novine*, br. 106/2014.

31. Selman, P. (2009). The rise and fall of intercountry adoption in the 21st century. *International Social Work*, 52(5), 575-594.
32. Sladović Franz, B. (2015). Posvojenje (ni)je alternativna skrb. U D. Maleš (ur.), *Kako smo postali obitelj – dio moje priče* (str. 21-32). Zagreb: Na drugi način, udruga za pružanje psihosocijalne i pedagoške pomoći djeci, mladima i obitelji.
33. Smith, A. (2017). We Have the Right Tools: An Examination and Defense of Spending in International Adoption. *Harvard International Law Journal*, 58(2), 485-527.
34. Smolin, D.M. (2010). *Abduction, sale and traffic in children in the context of intercountry adoption*. Den Haag: Hague Conference on Private International Law.
35. Šeparović, M. (2014). *Dobrobit djeteta i najbolji interes djeteta u sudskoj praksi*. Zagreb: Novi informator.
36. Točić-Rosenberg, D. (2015). *Želim/o posvojiti dijete iz druge države. A što sad?: Adoptin vodič kroz međunarodno posvojenje*. Zagreb: Adopta – udruga za potporu posvajanju.
37. United Nations Human Rights Office of the High Commissioner (2022). *Joint statement on illegal intercountry adoption* [datoteka s podacima]. Dostupno na mrežnoj stranici United Nations Human Rights Office of the High Commissioner: <https://www.ohchr.org/en/press-releases/2022/09/illegal-intercountry-adoptions-must-be-prevented-and-eliminated-un-experts>. Posjećeno: 28.04.2024.
38. Zakon o braku i porodičnim odnosima. *Narodne novine*, br. 11/1978., 27/1978., 45/1989, 59/1990., 25/1994., 162/1998.
39. Zakon o međunarodnom privatnom pravu. *Narodne novine*, br. 101/17, 67/23.
40. Zakon o usvojenju. *Službeni list SFRJ*, br. 10/1965.